

Gry Bogetun
seniorrådgiver
Fylkesmannen i Finnmark

Sunniva Helena Sømhovd
jurist Fylkesmannen i Finnmark

Brukermedvirkning for samer med

Som tilsynsutøvere uten kompetanse på samisk språk og kultur har vi vært usikre på om vi har klart å legge til rette for at brukerne får fremmet sine synspunkter.

Illustrasjon: Scampix

Fylkesmennenes viktigste oppgave er å ivareta enkeltpersoners rettssikkerhet. Retten til brukermedvirkning er lovfestet i pasient- og brukerrettighetslovens § 3-1. Brukeren har rett til å medvirke i valg, utforming og anvendelse av tilbud.

Som Norges urfolk er samene gjennom norsk lovgivning gitt utvidede rettigheter til å bli møtt på samisk for å ivareta sine interesser i møte med helse- og sosialinstitusjoner. Samenes rettigheter følger av samelova, pasient- og brukerrettighetsloven og nasjonale føringer. I stortingsmelding 26 Fremtidens primærhelsetjenester (2014-2015) presiseres kommunenes plikt til å «legge til rette for at samiske innbyggere skal få nødvendige og forsvarlige tjenester».

Fylkesmannen skal også undersøke om samiske brukere med utviklingshemning får ivaretatt retten til brukermedvirkning, i den sammenheng snakker vi med tjenestemottakere om deres opplevelse. Men hos Fylkesmannen i Finnmark har vi ikke lyktes med å rekruttere medarbeidere med samisk språk og kulturbakgrunn til helse- og sosialavdelingen.

Som tilsynsutøvere uten kompetanse på samisk språk og kultur, har vi vært usikre på om vi har klart å legge til rette for en kommunikasjon som har gitt brukerne reell mulighet for å fremme sine synspunkter. Det har vært bakgrunnen for å arbeide med vår tilnærming til tilsyn som involverer samiske brukere med utviklingshemning.

Staten helsetilsyn har definert brukerinvolvering som et stort og viktig utviklingsarbeid, i sin strategiske plan

utviklingshemning

for 2015-2019. Fylkesmannen i Finnmark sitt arbeid med brukermedvirkning for samiske brukere med utviklingshemning er finansiert av Helsetilsynets brukerinvolveringsprosjekt. Dette arbeidet ferdigstilles i desember 2017. Men vi har allerede ervervet oss kunnskap og erfaringer som er nyttige. Vi tror at det er erfaringer som er nyttige for alle som møter samiske pasienter og brukere uten å ha samisk språk- og kulturbakgrunn.

” *Noen har arvet krenkelsene, noen opplever nye krenkelser i møte med det offentlige.*

De samiske språkene er i slekt med finsk-ugriske språk, mens det norske er et fellesskandinavisk språk, utviklet fra urnordisk. Videre er den samiske kommunikasjonsformen ulik den norske ved at den er fortellende, indirekte og preget av billedbruk. Den norske kommunikasjonsformen er i større grad preget av direkthet.

Den norske statens fornorskingspolitikk er i ettertid betegnes som overgrep mot den samiske befolkningen. I perioden 1902-1965 innførte staten en jordsalgslov, som sa at bare de som brukte norsk språk til daglig fikk kjøpe jord. Fram til 1940 bygde staten internatskoler der barn i Finnmark skulle få sin skolegang. Barna måtte bo hjemmefra og de måtte snakke norsk.

Nyere forskning viser at assmilering og fornorskning har medført at mange samer har internalisert skam over sin samiske bakgrunn og at de mangler tillit til storsamfunnet (Øverli, Bergmann og Finstad, Rapport, NKVTS, nr.2.2017).

Som tilsynsutøvere skal vi møte samiske brukere. Mange av dem har opplevd diskriminering og krenkelser, noen har arvet krenkelsene, noen opplever nye krenkelser i møte med det offentlige, staten og kommunen. Det er nyttig kunnskap for oss og for alle andre som tilnærmer seg samiske brukere uten samisk språk og kulturkompetanse. ■

Vikeplikt

■ Det var barnebursdag. Ungene pratet uten de spillereglene som vi voksne forhåpentlig har lært. Alle snakket i munnen på hverandre, tilsynelatende. Jeg satte meg ned og jeg la merke til et mønster i ordstormen: Guttene avbrøt jentene. Guttene holdt på ordet når jentene prøvde å komme til. De bare hevet stemmen litt, slik at jentene ga seg. Jentene måtte høre hele utlegningen fra de ivrige skapningene.

Ved å avbryte andre og heve stemmen lærer gutter seg å bli lyttet til. Man møter dem igjen i arbeidslivet. De tror de fortjener å bli lyttet til. Selv kvinnelige sjefer er lette å avbryte. De er jo kvinner og vant til det. Om kvinnene blir forbannet er ikke lett å vite, for de fleste er flinke til å holde maska. Kostnaden med å protestere er kanskje for stor. Hvem vil bli stempla som kjerring?

Når disse mennene snakker, venter man til de er ferdige. De soler seg i glansen fra andres tomme blikk. Ut av munnen kommer en monolog – om hvorfor de andres innspill ikke er noe tress, om noe de selv har funnet ut – innholdet i seg selv er ikke så viktig. Det er spillet som er viktig. En forestilling i dominans.

Avbrytelse kommer i tillegg til andre hersketeknikker og overskridelser. Som mann er det, foruten nærmeste familie, bare fyltiker på pub som berører deg på hodet. Kvinners personlige rom er mye lettere å innta. En organisasjonsmann som ingen kjenner fra før er for eksempel inne på en arbeidsplass. Han håndhilser på alle rundt bordet, til han kommer til en kvinnelig ansatt i 40-årene. Hun er opptatt med å finne fram penn og papir fra veska. Han bøyer seg ned og rufser til det lange håret hennes: «Heisann, jeg så bare det vakre håret ditt!» Kvinnen reiser seg opp og hilser beklemt.

Dette skjedde i 2017. Det er ikke bajaseri, det er destruktivt. Vær modig og reager i tide. Lær disse småguttene vikeplikt. ■